

Hodaszevics és a végzet

Megszokhattuk már, különösen az ebben a rovatban bemutatott orosz költők esetében, hogy verseikben, s a Mű mellett, tulajdon életükben is a Sors, a Végzet, illetőleg a körülmények mennyire *hangsúlyos* szerepet kapnak. „Nagy költészet örökösei vagyunk” – írta népszerűsége delén egy visszapillantó esszében Jevtusenko, a szovjet-orosz költészet „viharmadara”, akit a Szovjetunió, következképp a szovjet költészet csúfos megszűnése után, a feltörekvő új nemzedékek olyannyira egyöntetűen utasítanak el – s ez a heves elutasítás egyaránt vonatkozik kortársára, a Nobel-díjas, emigrációban élő Brodskijra, de a hetvenes-nyolcvanas éveket afféle „belső száműzetésben” élő, polgárpukkasztó gesztusairól is ismert Viktor Jerofejevre. *Az orosz széplány* és az *Élet egy idiótával* világhírű szerzője Jevtusenko verseit egyenesen a (tisztesség ne essen szólván) fekáliával hozza összefüggésbe!...

Na, szóval a „nagy költészetet” méltatva Jevtusenko nem érinti – a hrucsovi olvadás vége felé, a brezsnyevi elhülyült apátia kezdetén nem is nagyon érintheti – a „sorsot” és a „körülményeket”, de a példák maguk helyett beszélnek. Mandelstam lágerben hal meg, a *Lovashadsereg* világhírű szerzőjét, Babelt agyonlövik, Gumiljovot szintén; az önkény áldozata lesz Pilnyak is, a sokáig emigrációban élő, de végre hazájába visszatérő Cvetajeva pedig végső elkeseredésében öngyilkos lesz. Paszternakhoz vagy Ahmatovához ugyan nem nyúlnak, de életük merő szenvedés és rettegés, hiszen körülöttük „járkál az önkény”, légerekbe hurcolva szeretteiket, amíg csak egy szám nem lesznek a tömegben, ahogy Paszternak a *Doktor Zsivágóban* oly döbbenetesen vizionálja...

Blok és Jeszenyin, a két költőcsoda korán meghal, de Majakovszkij élete sem egy „diadalmenet”, noha őt többen kortársai közül a futurizmus és korábbi hitvallása árulójának tartják, olyan embernek, aki eléggé meg nem vethető módon a szovjet hatalommal kokettál. „Eltársak, ne lőjete!” – mondotta állítólag a *Vers a szovjet útlevélről* költője. Mondta, vagy nem mondta? – lényegében mindegy. A lényeg az, hogy abban a társadalomban, amely a végső kérdések megoldását hozó kommunizmus földi előszobájának tartotta önmagát, végül már maguk a rabtartók is rabok voltak. Abakumov, ahogy Szolzsenyicin is megírja, nem hitte el, hogy róla, a GPV vagy NKDV rettegett főnökéről olyasmit írhatnak az újságok, amiket írtak,

s azt hitte (nyilván nem alaptalanul, tudta ugyanis, amit tudott), hogy ezt az *egyetlen* újságot az ő megtévesztésére nyomtatták ki. (!)

Hodaszevics az a különc költő, aki Harmsz-szal körülbelül egy időben tesz kísérletet az orosz „abszurd” líra létrehozására, nem volt lágerben, nem is vezgálták, nem is zaklatták. Ő ugyanis még idejében eltűzött szeretett és a kommunizmus felé haladó hazájából. Egy fél évvel azelőtt, a boldog húszas évek elején, mielőtt még a neve rákerült volna a kiutasítandók listájára. Így hát emigrációban élte le és udvarolta, kártyázta, dalta végig tördőfésnyi rövid, zaklatott életét. Bergejevhez, Bunyinhoz, majd később Brodskijhoz, Szolzsenyicinhez hasonlóan ő sem igen bírta az emigrációt, ahogy ezt egyik felesége (a négy közül, hiszen mindig royal quintre vágyott – póker! – négy törvényes hitvese volt!...), az íróndó Nyina Berberova megírja róla, azt állította: „... nem tud úgy élni, hogy ne írhasson, de írni csak Oroszországban képes, ezért nem tud meglenni Oroszország nélkül, viszont Oroszországban sem élni, sem írni nem érdemes.” Emigrációja elején évekig Gorkijjal élt egy fedél alatt, afféle titkári teendőket látott el az író mellett, aztán barátságuk megromlott, hogy miért, arra Gorkij talányos halála után maga Hodaszevics válaszol egy tüneményes pamfletben, amely egészen véletlenül olvasható magyarul is (Hitel, 1989/7), s bizonyítéka kivételes luciditásának, intelligenciájának, analízáló képességének. Ugyan nem politizált (az emigrációban sem!), viszont sem vak nem volt, sem imbecillis, pontosan tudta, hogy mi történik elhagyott hazájában.

Ekkoriban, Párizsban az irodalmi emigráció egyik nagy tekintélyű szerkesztőjeként, már nem nagyon írt verseket, annál több cikket, pamfletet, esszét, tanulmányt közölt, hirtelen haláláig. Rákban halt meg, a harmincas évek végén. Költészetéről évtizedekig nem volt szó a Szovjetunióban. (Átnéztem például a *Szovjet Irodalom* című nagy hírű, a birodalommal együtt kimúló folyóirat tartalomjegyzékét, a nevét sem írták le benne, nemhogy versét vagy cikkét közölték volna!) Újrafelfedezésére csak a rendszer agonizálása közben került sor. Magyarra már a nyolcvanas évek végén elkezdte fordítani Rab Zsuzsa és Baka István. Hodaszevics versei még a nagy huszadik századi orosz költők kórusából is kirínak, mintha csak be akarnák teljesíteni egyik versének igazságát:

És versekből görbítve prózát,
kificamítva könnyedén,
oltottam a klasszikus rózsát
a szovjet vadalanyba én.

Írtuk már, hogy a fiatal költő a kártyatudományát is igen nagyra tartotta, s magát a kártyajátékot a költészettel egyenrangú szellemi edzésnek, amely a lírához hasonlóan *ihletet* is követel, de *mesterségbeli tudást* is. Egy nagy amerikai magazin kérdőívébe, ő is, mint annyian, beírhatta volna a hobbijaira vonatkozó rovatba, hogy „women”, de emellett nehogy úgy képzeljük el Hodaszevicset, ezt a félig lengyel, félig litván-zsidó származású nagy orosz költőt, mint holmi dőzsölő arany-

ifjút. Nem! Hodaszevics az orosz költészet nagy és tudatos formaművészei közé tartozik, verseit formai tökéletesség és aforizmatikus tömörség jellemzi, s némi visszafojthatatlan hajlam az archaizálásra és a világ abszurd jelenségeinek fölismerésére. Nos, ezek az egymástól eléggé elütő jegyek meglehetősen *furcsa* költészetet hoznak létre, egyszerit és megismételhetetlent...

Az új, de nagy orosz hazában
kétarcú kőbálványom áll majd,
két út keresztjén, hol korok
peregnek s szélkavart homok.

– írja egyik kései, *Emlékművem* című versében.
Alighanem jó jósnak bizonyult!...

BOGDÁN LÁSZLÓ

Vlagyiszlav F. Hodaszevics

Szótlantul

Te megmutattad szótlantul,
mily takaros, mennyire tiszta,
ahogy a varrásod vonul
szegélyül a fehér batiztra.

S én elképzelttem: életem,
mint Istenujj alól a cérna,
a léten – lenge szöveten –
ily öltésekkel tart a célba.

Hol rejtve, hol meg láthatón
fut át hol létbe, hol halálba...
És mosolyogva fordítom
kendőd a visszájára, drága.

1918

BAKA ISTVÁN fordítása